

EVRIPID

Medeja

Starogrška tragedija, ki ljubezen izrodi v zločin

PEDAGOŠKO GRADIVO

pripravila Nika Švab

www.sng-mb.si/prvi-prizor

1 O predstavi

EVRIPIID

Medeja / Μήδεια

60 min, brez odmora

Medeja Nataša Matjašec Rošker

Jazon Branko Jordan

Kreon Peter Boštjančič

Ajgej Davor Herga

Dojilja Maša Žilavec

Vzgojitelj Ivica Knez

Sel Matija Stipanič

Medejina otroka Mojca Simonič, Viktor Meglič

režiser Oliver Frljić

prevajalec Marko Marinčič

dramaturg Goran Injac

scenograf Igor Pauška

kostumografinja Sandra Dekanić

lektor Janez Bostić

glasbeni opremljevalec Oliver Frljić

oblikovalka svetlobe Vesna Kolarec

premiera

Stara dvorana SNG Maribor, 13. januar 2017

priporočena starost: 14+

V inscenaciji *Medeje* na starem odru SNG Maribor se režiser Oliver Frljić s svojo ekipo loteva preizpraševanja položaja ženske v družbi in vloge, ki jo ima patriarhat za dojetje mita o Medeji. Temu primerno tudi priredi dogajanje na odru, zminimalizira število oseb in poenoti kraj dogajanja. Frljića ne zanima več samo izdaja v ljubezni, temveč ponižanje subjekta, ženske, žene in matere. Izdajo jo vsi in jo z zelo pokroviteljskim odnosom hkrati prepričujejo v nasprotno. Medeja kljub vsemu še ima dovolj božanskega napuha, da se zavedno odloči za maščevanje vsem, ki je niso obravnavali kot enakovredne sogovornice in državljanke. Njihovo usodo vzame v svoje roke ter njihove besede uporabi sebi v prid in njim v škodo.

?????

2 O drami

Medeja je starogrška mitološka in dramska junakinja, ki se za moževo nezvestobo maščuje z umorom njunih otrok.

Dogajanje tragedije je postavljeno v Korint kakšnih deset let po Jazonovi pustolovščini na Kolhidi (mit o Argonavtih). Začne se z Medejinim besnenjem ob novici, da Jazon načrtuje poroko s korintsko princeso Glavko, in z Dojiljino skrbjo, kaj bi utegnila gospodarica storiti. Kralj Kreon seznanj Medejo s svojo odločitvijo o izgonu, a si ta izprosi dan odloga. Nato ji Jazon razkrije svoje razloge za poroko: s kraljevsko poroko ne bo več tujec, begunec, barbar kot do sedaj (s čimer opozarja na Medejino poreklo) in vsem, tudi otrokoma, bo lahko zagotovil boljše življenje. Medeja in Zbor korintskih žena mu ne verjamejo, Medeja ga spomni na vse svoje pretekle žrtve, Jazon pa ji obljublja, da jo bo vzdrževal. Ona ga opomni, da nima kam, saj vsa Grčija sovraži barbore. V nadaljevanju se Medeja sestane z atenskim kraljem Ajgejem in mu obljubi pomoč pri neplodnosti v zameno za zatočišče v Atenah. Ajgej rad privoli. Nato se vrne in začne izvajati maščevanje: Jazonu se prepričljivo opraviči za svoj izbruh, in ko začne objokovati svojo žalostno usodo izgnanke, ta dovoli otrokoma odnesti (zastrupljena) darila mladi nevesti – morda bodo darovi prepričali v milost tudi Kreona. V naslednjem prizoru Sel sporoči strašno in bolečo smrt princese in kralja. Medeja je zadovoljna in nadaljuje zastavljeno: ker je Jazon tako zlahka zavrgel svojo družino na račun nove, bo ubila sinova, ki bi ju bil oče tako lahkomišlno izdal. Medeja za trenutek okleva, hromi jo misel na lastno bolečino. A želja, prizadeti Jazona globoko in učinkovito, jo žene dalje. Zbor obžaluje Medejino dejanje, otroka kričita, Jazon priteče k Medeji zaradi umorov mlade neveste in kralja ... V trenutku se zave, kaj se dogaja, a Medeja se pojavi na Helijevega krilatemu vozu (deus ex machina) skupaj s truploma sinov, ki se ju njun oče nikoli več ne bo dotaknil. Jazon zlomljen toži, zbor preudarja o božji volji, Medeja pa se odpelje pokopat otroka zunaj izdajalčevih pristojnosti. Jazon ostane sam, strt, brez potomcev in ljubezni.

V času nastanka je bila *Medeja* zelo kontroverzna drama. Pred Evripidom se je lik Medeje prenesel iz mita o Jazonu in Argonavtih tudi v Heziodovo Teogonijo in Evmelov ep Korinthiaka. Interpretacije so si med seboj lahko popolnoma različne ali pa zelo podobne. Pri Heziodu je Medeja boginja, pri Evripidu pa smrtnica. Kasneje so o Medeji pisali še mnogi drugi avtorji, npr. rimski tragik Seneka, ki se je opiral predvsem na Evripida, ter mnogo kasneje tudi slovenski pesnik Dane Zajc v svoji istoimenski drami.

3 O avtorju

Starogrški tragik Evripid je živel in ustvarjal v 5. stoletju pred našim štetjem. Kot dramatik je držal ogledalo grški družbi, zato je bil za časa življenja tudi bistveno manj priljubljen in cenjen kot Ajshil in Sofoklej. Evripid je tudi junakom in bogovom dodal slabe lastnosti ter morilcem dobre, da so bili le čim bolj meseni.

Njegovi teksti po lastnostih in definiciji prej sodijo v žanr drame kot pa tragedije, saj so tragični konflikti notranji in ne zunanji. To je posledica predvsem Evripidovega izjemnega čuta za risanje likov in njihovo psihološko podobo. Upodabljal je močne ženske osebe, inteligentne sužnje, velike junake grške mitologije pa je satiriziral. Velja za velikega gledališkega eksperimentatorja, saj je v dramo vnesel več pomembnih novosti: med drugim je zmanjšal vlogo zbora, zbarske dele je ločil od dogajanja in jih pogosto uporabljal samo kot dekorativne medigre, zaplet pa je pogosto reševal s posredovanjem bogov (deus ex machina).

Ohranjenih je 17 izmed njegovih 75 tragedij, med njimi *Alkestida*, *Medeja*, *Hipolit*, *Heraklova blaznost*, *Ifigenija pri Tavrijcih*, *Ifigenija v Avlidi*, *Ion*, *Bakhantke*, *Elektra* in *Helena*. Je avtor edine ohranjene antične satirske igre *Kiklop*. Njegov opus lahko razdelimo na tri sklope: romantičnega, patriotskega in protivojnega. V romantičnem so obravnavane snovi eksotične, liki se nahajajo v daljnih deželah. Med romantične igre sodi npr. *Ifigenija pri Tavrijcih*. Med protivojne igre štejemo *Medejo* in *Bakhantke*, saj namesto patriotizma obravnava teme grozot, ki jih prinaša vojna. Patriotske igre pa se osredotočajo na mitologijo, ki je bila prisotna tudi v atenskih patriotskih govorih. Patriotskih igram rečemo tudi politične igre. Primer teh so *Prošnjice*.

Viri o Evripidu poročajo kot o samotarju, ki je umrl nasilne smrti (raztrgali naj bi ga ali psi ali ženske), Aristotel pa ga je v *Poetiki* poimenoval kot najbolj tragičnega pesnika. Spremembe, ki jih Evripid vpelje, pripeljejo do krize tragedije.

4 O režiserju

Oliver Frlić je gledališki režiser, rojen leta 1976 v Travniku (BIH). Pri 16 letih se je zaradi izbruha vojne z družino preselil v Zagreb. Po diplomu iz filozofije in religiologije na Filozofski fakulteti Družbe Jezusove v Zagrebu (2002) je zaključil študij gledališke režije na zagrebški Akademiji dramske umetnosti. Za predstavo *Dvojčici* otroškega gledališča Dubrava je takrat prejel tri nagrade za najboljšo režijo.

V svojih režijah večinoma polemizira s fašizmom in z nacionalizmom, pa naj bo v ekonomiji (npr. kapitalizem v predstavi *Naše nasilje in vaše nasilje*), družini (*Mrzim istinu!*), družbi (*25.671*) ali državi (*Preklet naj bo izdajalec svoje domovine* in *Trilogija o hrvaškem fašizmu*).

Od aprila 2016, ko je zaradi napadov na dom in družino prenehal z delovanjem v HNK Ivana pl. Zajca na Reki, je raje svobodnjak. Aktivno soustvarja tudi produkcijo v slovenskih gledališčih – najdlje v Slovenskem mladinskem gledališču (poleg *Preklet naj bo izdajalec svoje domovine* še *Klistirajmo srčka*, *Kompleks Ristić* ter *Naše nasilje in vaše nasilje*), v SNG Drama je režiral predstavo *Božič pri Ivanovih*, v Prešernovem gledališču Kranj opozarjal na izbrisane v predstavi *25.671*, pred tem pa je na kranjski oder postavil tudi *Tri sestre*. V sezoni 2016/2017 je v Drami SNG Maribor na oder postavil Evripidovo *Medejo* in se v njej soočil s patriarhatom.

Velja za avtorsko najmočnejšega, brezkompromisnega in kontroverznega gledališkega režiserja z območja bivše Jugoslavije. Njegove predstave večinoma ne nastajajo na podlagi dramskih besedil, ampak v procesu dela, v sodelovanju z igralci, kot del tako imenovanega snovalnega gledališča in uglašeno glede na travme in anomalije prostora, v katerem režira (v predstavi *Rekvjem za Evropo*, ki jo je režiral v Dresdnu, je obračunal s principi nacizma v današnjem času, na Poljskem pa s Cerkvijo v predstavi *Kletev*). Je prejemnik številnih nagrad, njegove predstave pa že več kot desetletje uvrščajo na največje svetovne festivale. Obenem so v številnih državah prepovedane.

5 Analiza predstave

Po ogledu predstave strnite vtise. Primerjajte jih med seboj. Mogoče je kdo opazil kaj, česar drugi niso. Kaj vam je bilo všeč, kaj manj, kaj ne? Kaj vas je navdušilo? Kaj vas je zbegalo? Kaj vam je najbolj dalo misliti? Bi kaj spremenili? Primerjajte dramsko predlogo in predstavo. Kakšne so razlike?

Dejavnost

Svoje misli zapišite, jih povežite v celoto in napisali boste primer gledališke ocene/kritike. Če želite biti bolj temeljiti, si pomagajte s spodnjim vprašalnikom.

Splošne oznake režije. Kaj spaja elemente izvedbe (kakšni odnosi med scenskimi sistemi)? Kateri trenutki so močni, šibki ali dolgočasni? Kakšna se vam zdi režija v primerjavi z aktualno gledališko produkcijo?

Scenografija. Odnos med prostorom publike in prostorom igre. Kako se scenografija razvija? S čim so povezane njene spremembe? Sistem barv, form, materialov: njihove konotacije.

Sistem osvetljave. Narava, postavitve glede na pripoved, predstavo, igralca. Učinek na recepcijo predstave.

Objekti, kostumi, maska. Njihova narava, funkcija, material, odnos do prostora in do telesa: sistem njihove uporabe.

Igra. Opis fizične igre (geste, mimika, naličenost); spremembe v pojavnosti igralcev. Odnos med igralcem in skupino: premestitve, skupinska dinamika, prehodi. Odnos med tekstom in telesom.

Glasba. Narava in značilnosti: odnos do pripovedi, igralčevega govora.

Ritem predstave. Ritem določenih označevalnih sistemov (dialoška izmenjava, osvetljava, kostumi, gestika itn.). Povezava med fiktivnim in realnim časom predstave.

Branje dramske zgodbe v režiji. Katera zgodba je povedana? Obnovite jo. Ali režija pripoveduje isto zgodbo kot tekst? Kakšne dvoumnosti so v pripovedi, kako jih režija pojasnjuje? Kakšen je žanr dramskega besedila glede na to režijo? Izbira verzije besedila: kakšna je priredba? Kakšno mesto odreja režija dramskemu tekstu? Odnos med tekstom in sliko, med slišnim in vidnim.

Gledalec. Kakšna so bila vaša pričakovanja v zvezi s to predstavo (tekst, režiser, igralci)? Vloga gledalca v produkciji smisla. Ali postavitve omogoča enoznačno ali večpomensko branje? Katere podobe, prizori, teme so vam vzbudile zanimanje in ste si jih zapomnili?

6 Raziskovanje

ANTIČNA MITOLOGIJA

Argonavti so bili v grški mitologiji mornarji na ladji Argo, ki so v času pred trojansko vojno spremljali Jazona na otok Kolhido, kjer je bilo spravljeno zlato runo. Ladja Argo se je imenovala po njenem graditelju Argosu. Argonavti naj bi po Pliniju potovali tudi čez območje Slovenije. V begu pred zasledovalci namreč zaplujejo v reko Donavo, od tam pa jih pot vodi po Savi in Ljubljani. Ladjo nato po suhem prenesejo do Jadranskega morja in nadaljujejo pot v Grčijo. Zgodba o argonavtih, natančneje o Jazonu in zmaju, se smatra kot ena izmed legend o nastanku Ljubljane, saj naj bi Jazon premagal zmaja.

Helijev voz je bil zlati voz sončnega boga Helija, ki je sin titana Hiperiona in titanke Teje. Bil je Zevsov služabnik, ki se je vsak dan na zlatem vozu vozil po nebu, zvečer pa počival. Zjutraj se s sončno vprego povzpne iz morja, zvečer se vanj vrača.

Jazon je bil heroj, ki ga je stric poslal v Kolhido iskat zlato runo, da bi v času njegove odsotnosti lahko zavladal Jolku, Tesaliji in Polimedi. Tam je vladal Jazonov oče Ajzon.

Kirka je bila čarovnica, hči sonca in Oceanove hčere, nimfe Perseis. Njen brat Ajet je bil kralj v Kolhidi, kjer je bila svetinja zlato runo. Domovala je na otoku Aeaia. Ko so Argonavti s pobeglima Jazonom in Medejo pristali na Aeaia, je Kirka sprejela svojo nečakinjo Medejo. Medejo in Jazona je oprala grešnega umora Absirta, Medejinega brata. Jazona vseeno ni hotela sprejeti.

Zlati oven je jolška princa in princeso rešil pred mačeho in ju odnesel proti Dardanelam. Zlato runo (kožuh zlatega ovna) je na otoku Kolhidi varovala kača. Jazon se je odpravil iskat zlato runo, saj bi ga to oprostilo izgnanstva in mu vrnilo prestol v domači Jolki, kjer sta po palači še vedno strašila duhova princa in princese. Ko Jazon z argonavti pride na Kolhido, se s kraljem dogovori, da mu v zameno za žetev z Aresovega polja, vrne runo. Ko Jazon preizkušnjo opravi, si kralj Ajet premisli. Kraljeva hči Medeja se je zaljubila v Jazona in mu pomagala prestati prejšnje preizkušnje, nato pa mu omogočila, da je lahko z argonavti, runom in njo pobegnil s Kolhide.

Dejavnosti

Preberite mit o Argonavtih in sestavite seznam junakov, ki Jazona spremljajo na poti. Koliko jih je bilo? Zakaj so se pridružili Jazonu? Skušajte sestaviti tabelo z imeni najpomembnejših junakov, njihovo motivacijo za pot, družinskim poreklom in usodo.

Ljubko pomagalo: <http://mitologijaa.blogspot.si/2014/04/argonavti.html>, ob katerem boste zlahka povzeli tudi zgoščen argonavtski potopis.

Poiščite najpomembnejše čaravnice v grški mitologiji. Kakšnega izvora so? Kaj so počele? Kje so živele? Na kaj so vplivale? Kaj v resnici ponazarjajo (na kaj se spoznajo)? Ali so kaj podobne čarovnicam iz drugih folklornih in mitoloških izročil? Katerim? Po čem?

Literatura – Medeja

EVRIPIID. MEDEJA. *Ifigenija pri Tavrijcih*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000.
SENEKA, LUCIJ ANEJ. *Medeja*. Ljubljana: Modrijan, 2008.
ZAJC, DANE. *Medeja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989.

Literatura – antična mitologija

NOVAK, IVA. *Bogovi in junaki v grški in rimski mitologiji*.
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.
SLAPŠAK, SVETLANA. *Antična miturgija*. Ljubljana: Beletrina, 2017.
CONNOLLY, PETER. *Grške legende*. Radovljica: Didakta, 1994. 30-51.

Filmografija – Medeja in Argonavti

MEDEA, r.: Pier Paolo Pasolini, 1969.
MEDEA, r.: Lars von Trier, 1988.
JASON AND THE ARGONAUTS, r.: Nick Willing, 2000.
ARGO, r.: Ben Affleck, 2012.
A DREAM OF PASSION, r.: Jules Dassin, 1978.

ATIŠKA TRAGEDIJA IN GRŠKO GLEDALIŠČE

Atiška tragedija je v začetku svojega nastanka povezana z zbornsko poezijo ter z Dionizovim praznikom. Satiri so tvorili zbor in tako vzpostavili vez med ritualom in tragedijo. Udeleženci Dionizovega bogoslužja naj bi zaklali kozla, se preoblekli v kozlovska oblačila in ga obredno pojedli. Medtem so prepevali žalostinke za umrlimi junaki ali umrlim bogom Dionizom, ki so ga Titani ubili, a se je spet rodil. Uboj kozla ima pri obredu simbolično vlogo – smrt Dioniza.

Za začetek razvoja tragedije je zelo pomembno, da je ditiramb dobil pripovedno vsebino. Ko so Dionizove igre sprejete v Atenah kot državni praznik, pride do pravega razvoja pri tragediji. Po Herodotu je prvi ditiramb zložil Arion z Lesbosa in tudi reformiral tragedijo, med drugim je združi lirski ditiramb z dramatično zasnovo satirske igre. Skupaj s tremi tragedijami je satirska igra sestavljala cikel. Pomembni elementi atiške tragedije so bogovi in vprašanje, zakaj kaznujejo pravične ljudi. Prav tako je eden izmed osrednjih elementov zbor, katerega vloga se manjša od Ajshila do Evripida, kar vpliva tudi na pomen in moč igralca, ki postaja vedno bolj neodvisen. Osrednji lik v tragediji mora imeti tudi hamartijo, da je lahko tragičen. Hamartija je tragična zmeta, ki se je lik sploh ne zaveda, npr. Ojdipova hamartija je nevednost o njegovem poreklu. Tudi pri hamartiji je pomemben vpliv božansko, saj se obrača od objektivnega k subjektivnemu. Vloge so si razdelili zbor, igralec in glavni igralec (protagonist). Igrali so lahko le moški, če je bilo treba odigrati žensko vlogo, so uporabili masko.

Ob koncu 6. stoletja pr. n. št. sta se v raznih krajih grškega prostora na literarno stopnjo zvrsti dramske poezije povzpeli tragedija in komedija. Tragedija je dosegla vrh v času Ajshila, Sofokla in Evripida (skoraj celo 5. stoletje), komedijo pa je na umetniško raven dvignil Epiharm z dorske Sicilije.

V 5. stoletju pr. n. št. je bilo gledališko dogajanje na vrhuncu. Osrednja prireditelj na letnem festivalu dionizalij je bilo tekmovanje med tremi pisci tragedij v Dionizovem gledališču. Vsak je predložil tri tragedije in satiro s podobno temo. V satirski igri sta nastopala dva igralca, namesto enega in zbora je glavno vlogo prevzel pripovedovalec. V tragedijah niso nikdar nastopali več kot trije igralci hkrati.

Tragedije so v Atenah uprizarjali ob velikih dionizalijah, ki so jih obhajali v mesecu elafeboliju (marec/april). Praznične slovesnosti so trajale ves teden:

1. dan: predstavitev vsebine tragedij
2. dan: prihod procesije s kipom Dioniza
3. dan: verski obredi in žrtvovanje na Akropoli
- 4.–6. dan: uprizoritve tragedij

V zadnjih treh dneh se je vsak dan predstavil en pesnik s svojo tetralogijo, ki je obsegala tri tragedije in eno satirsko igro. S predstavami so začeli zgodaj, ob zori, ocenjevala pa jih je 10-članska žirija, ki je na koncu podelila nagrade za prvo, drugo in tretje mesto.

Elementi tragedije

- spektakel / zunanji okras, kostumi
- značaj / hubris
- mitos / najpomembnejši element, ki ima tudi tri svoje elemente: peripetijo (zaplet), prepoznanje (usodno prepoznanje) in trpljenje; dobro grajen mitos mora vzbujati sočutje in grozo, prikazuje običajne ljudi, ki v usodni zmoti (harmartii) zakrivijo nesrečen oz. tragičen konec
- dikcija / sestavljanje verzov
- melodija / glasbena spremljava
- misel / ideja oz. tisto, kar skušamo doseči z besedami

Pogovor

Poskušajte ugotoviti, ali se vloga, oblika in pomen zbora v uprizoritvi ujemajo z zborom v izhodiščnem besedilu. V katerih elementih? Zakaj?

Deli gledališča

- orkestra / osrednji del grškega gledališča, okroglo plesišče
- teatron / prostor za gledalce, ki s treh strani oklepa orkestro
- timele / Dionizov oltar sredi orkestre, na katerem je Dionizov svečenik pred začetkom predstave opravil očiščevalno daritev
- skena / lesena zgradba, ki so jo igralci uporabljali kot garderobni prostor proskenij / lepo izoblikovan in okrašen prednji del lesene zgradbe (sprva je bil lesen, pozneje zidan)
- parod / pot med gledališko stavbo in prostorom za gledalce, po kateri je prišel zbor v orkestro in igralci na proskenij
- hiposkenij / notranjost gledališke stavbe, ki gledalcem ni bila vidna; v njej so v domišljiji gledalcev igralci odigrali najgrozljivejše dogodke (umore, samomore ...)

Pogovor

Ali je gledališče, ki ste ga obiskali, v čemer koli podobno starogrškemu? Primerjajte strukturo, velikostna razmerja, umestitev odra, vhode za igralce, dovoljeno občinstvo, namen dogodka idr., česar se spomnite.

Literatura – antična tragedija

AJSHIL. ORESTEJA. Ljubljana: Modrijan, 2008.

AJSHIL. *Sedmerica proti Tebam*. Maribor: Študentska založba Litera, 2005.

AJSHIL. *Uklenjeni Prometej*. Maribor: Založba Obzorja, 1962.

SOFOKLEJ. *Ajant; Trahinke; Filoktet*. Maribor: Založba Obzorja, 2000.

SOFOKLEJ. *Kralj Ojdipus*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.

Literatura – teorija, zgodovina

HARTNOLL, PHYLLIS. *Kratka zgodovina gledališča*.

Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 1989.

VREČKO, JANEZ. *Predtragični elementi v grški tragediji*.

Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2006.

HRISTIČ, JOVAN. *O tragediji: deset esejev*.

Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2001.

Filmografija – ščepec antike

TROJANKE, r.: Michael Cacoyannis, 1971.

OEDIPUS REX, r.: Pier Paolo Pasolini, 1967.

DETOMOR

Detomor je izraz za umor otroka, čeprav gre pravno gledano v primeru detomora za umor novorojenčka. Če storilka ni več pod vplivom nosečniških hormonov, govorimo o umoru. Po slovenski zakonodaji tako lahko detomor zagreši le ženska. Umor otroka velja za enega izmed najhujših zločinov. V preteklosti so detomore izvrševali iz različnih razlogov, v antični Kartagini so npr. otroke žrtvovali zaradi nadnaravnih moči, v Šparti so zavrgli slabotne. V antiki so v Evropi in Aziji po navadi zakrivali dejanje detomora tako, da so otroka preprosto zapustili nekje na samem, v naravi in je le-ta umrl zaradi hipotermije, lakote, žeje ali napada živali.

V Zahodnem svetu se je število detomorov zmanjšalo. Ocenjujejo, da se zgodi en primer detomora na 3.000–5.000 rojstev. Pričakovati je, da se večje število detomorov zgodi na območjih z visoko stopnjo revščine in prenaseljenosti, kot so nekateri deli Kitajske in Indije. Ravno tako kot v preteklosti so tudi danes v večjem številu pojavljajo kot žrtve dojenčki ženskega spola. Zadnje raziskave kažejo, da je v Aziji pogrešanih več kot 100 milijonov deklet. Na Kitajskem naj bi se dejanja detomora izvrševala zaradi politike enega otroka. V 90-ih letih se je pojavljalo veliko število detomorov na reki Jangce, kjer so otroke utapljali, vse dokler vlada ni otežila dostopa do reke. Nekateri trdijo, da je na Kitajskem 25 milijonov manj deklic, kot naj bi jih bilo, vendar je to tudi posledica splavov (razširjen je tudi nezakonit ultrazvočni pregled, s katerim določijo spol otroka). Nedavne študije pa kažejo, da je na Kitajskem pogrešanih okoli 40 milijonov deklic.

Režiser Oliver Frlić se je s temo detomora spopadel že v uprizoritvi *Aleksandra Zec* (HNK Ivan pl. Zajc, Reka, 2014), ki je drugi del *Trilogije o hrvaškem fašizmu*. V prvem delu je v trenutno politično situacijo na Hrvaškem preslikal Evripidove *Bakhe*.

Dejavnost

Motiv detomora je pogost v mitološkem, pravljичnem in literarnem izročilu. Včasih spodleti, kot recimo v *Sneguljčici*. Izbrskajte vsaj tri besedila z motivom (spodletelega) detomora ali otroške zlorabe. (Namig: Tudi volk, ki govori, ima status morilca, ne zgolj sestradane živalce.)

Literatura – detomor

TOMORI, MARTINA. »Medejin sindrom.« Medeja (2014): 55-58. gledališki list.
IVANC, JERA. »Medeja – bom postala.« Medeja (2014): 8-13. gledališki list.
FRLJIĆ, OLIVER; Blažević, Marin. *Trilogija o hrvaškem fašizmu*. HNK Ivan pl. Zajc, Reka. 22. junij 2015.

PATRIARHAT

Patriarhat je družbena ureditev, pri kateri imajo vso avtoriteto moški predstavniki družin, ki sestavljajo skupnost. Pravica do imena, socialnega in političnega položaja, kakor tudi do imetja in oblasti nad družinskimi člani se prenaša avtomatično od očeta na prvorojenca ali na najbližjega moškega sorodnika, če prvorojeni otrok ni moškega spola.

Ta družbena ureditev izvira iz prazgodovinskih časov, ko se je razvilo pastirstvo in poljedelstvo in je nalogo za stalno preskrbo hrane prevzel moški. Medtem ko so v prejšnji dobi imeli enako pomembno vlogo pri prehrani moški-lovci in ženske-pobiralke sadežev, je organizirano delo z domačimi živalmi in z obdelovanjem polj zahtevalo tudi družbeno preureditev in porazdelitev nalog. V družini so moški prevzeli vso oblast nad ženami in otroki in v okviru skupnosti so samo ti moški odločali o skupnih rečeh. Potreba po vrhovni oblasti je privedla do izvolitve najstarejšega med njimi za poglavarja naselbine, ki je bil tudi duhovni voditelj skupnosti. V taki družbi ženske niso imele besede, posebno ne v slučaju ugodnega razvoja skupnosti, ki je vpeljal poligamijo. Neveste so se namreč kupovale in veliko število žena je pomenilo veliko bogastvo ženina.

Danes v državah Zahodnega sveta načeloma živimo v enakopravni skupnosti, toda v mnogo primerih to še zmeraj ne drži. Kot upor patriarhatu se je vzpostavil feminizem. Feminizem je raznolika zbirka socialnih teorij, političnih gibanj in moralnih filozofij, pretežno motiviranih z izkušnjami žensk, posebej v socialnem, političnem in ekonomskem kontekstu. Kot socialno gibanje se feminizem v prvi vrsti osredotoča na zmanjšanje in izničenje neenakosti med spoloma ter promoviranje pravic, interesov in zadev žensk v družbi. Feminizem zgodovinsko izhaja iz javne udeležbe žensk v politiki in drugih vrstah javnosti. Ob nastopu prve in druge svetovne vojne pa se je žensko razumništvo, prej v elitnih krogih usmerjeno v odprt družbeni dialog, aktiviralo v kulturni boj za žensko volilno pravico (sufražetke). Feministični politični aktivizem se navadno osredotoča na zadeve, kot so načrtovanje družine (kontracepcija, splav), nasilje nad ženskami in nasilje v družini, porodniški dopust, spolna diskriminacija, spolno nadlegovanje in spolno nasilje. Teme, ki jih obravnava feminizem, vključujejo patriarhat, stereotipe ipd.

Dejavnosti

Podrobno pretresite v predstavi umrle like. Napravite analizo umrlih po družbenem statusu in spolu. Ali so njihovi umori v uprizoritvi simbolični? (Namig: Ne ujemajo se z izhodiščnim besedilom.)

V medijih (ali na svetovnem spletu) poiščite vsaj tri pomembna mednarodna feministična gibanja zadnjih nekaj let. Kaj so njihova gesla? Za kaj se zavzemajo? (Namig: #metoo.)

Pogovor

V mešanih skupinah predebatirajte današnjo enakost spolov. Kako jo razumete? Ali obstaja?

Literatura – ženska, feminizem, upor

- ADAM, ALJA. *Simbolne brezdomke*. Ljubljana, 2002. diplomsko delo.
- BEAVIOR, SIMONE DE. *Drugi spol*. Ljubljana: Delta, 1999.
- FRLJIĆ, OLIVER. *V neravnovesju moči objekt represije zmeraj posega po radikalnih rešitvah* Anja Rošker. januar 2017. gledališki list.
- INJAC, GORAN. "V roke bom prijela meč in jih vse pobila." *Medeja* (2017): 12-14. gledališki list.
- MARINČIČ, MARKO. "Tradicija in modernost v dveh Evripidovih dramah." Evripid. *Medeja. Ifigenija pri Tavrijcih*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000. 149-201.
- ROŠKER, ANJA. "Preudarna strast ali paradoks o Medeji." *Medeja* (2017): 17-25. gledališki list.
- SLAPŠAK, SVETLANA. *Antična miturgija*. Ljubljana: Beletrina, 2017.
- SLAPŠAK, SVETLANA, IN DRUGI. *Ženska v grški drami*. Ljubljana: Študentska organizacija univerze, 1993.
- Trilogija o hrvaškem fašizmu*. Avtor OLIVER FRLJIĆ IN MARIN BLAŽEVIČ. HNK Ivan pl. Zajc, Reka. 22. junij 2015.
- ZALOŽNIK, JASMINA. "Zarezati v mitologijo, zarezati v ideologijo – Evripidova Medeja." *Medeja* (2017): 27-31. gledališki list.

SOFISTIKA

Sofistika se kot veda pojavi v 4. in 5. stoletju pred našim štetjem. Odpira vprašanja o človeku, družbi, zakonih. Posveča se etičnim vprašanjem. Izvorno pomeni beseda ‚strokovnjaka‘, ‚izvedenca‘, ‚modreca‘, tistega, ki poseduje modrost. Sprva se je naziv sofist nanašal na Sedem modrih mož stare Grčije (Solon, Bias, Tales, Anaharsis, Kleobulos, Pitakos, Hilon). Kasneje je sofistika označevala skupino retorikov in govornikov, ki so posredovali svojo modrost proti pogosto visokem plačilu. Sofistika je zaradi svoje družbeno naravnane funkcije postala doktrina, ki postavlja v središče kozmosa človeka. Osnovno načelo sofistike povzema Protagorov izrek homo mensura, »vseh stvari merilo je človek«. Sofistiko bi lahko opredelili kot »prvi pojav moralnega, političnega in spoznavnega relativizma«. Znani sofisti so poleg Protagore bili tudi Gorgias, Trazimah, Kratil in Antifon.

Dejavnost

Organizirajte debato pro et contra in v skupinah argumentirajte:

- ali si Medeja zasluži kazen
- ali je Jazon žrtev

Literatura – filozofija, retorika

ARISTOTEL. *Retorika*. Ljubljana: Šola retorike Zupančič & Zupančič, 2011.

MARC, DARINKA. Torkar-Papež, Katarina. *Kultura govornice in zapisane besede ali Retorika za današnjo rabo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2006.

PLATON. *Poslednji dnevi Sokrata : Apologija, Kriton, Faidon*. Ljubljana: Slovenska matica, 1955.

SOKRAT, *Slavoj in Sofisti*. Avtor Jure Novak in kolektiv. Slovensko mladinsko gledališče, Ljubljana. 15. marec 2013.

TONKLI-KOMEL, ANDRINA. *Vstopanja : spisi o filozofiji*. Koper : Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, 2005.

TUJSTVO : BARBARSTVO (MIGRACIJE)

Medeja pomaga Jazonu ukrasti zlato runo in pobegniti, pri čemer ne izbira sredstev, zato mora tudi sama oditi iz države. Tako postane brezdomka in begunka – barbarka. V Stari Grčiji je izraz »barbar« označeval vse, ki so slabše ali pa sploh niso govorili grško, šele kasneje se s tem imenom poimenuje neciviliziranega, nekulturnega, neomikanega, surovega človeka (kar v zvezi z Medejinim maščevanjem prav tako drži) ne glede na njegovo znanje jezika ali poreklo.

Tujstvo ni enako barbarstvu. V skoraj vsaki vojni (vojaška agresija je zagotovo skrajno barbarsko dejanje!) pride do večjih migracij, saj si ljudje poskušajo rešiti življenje. Tudi v Sloveniji je kar nekaj vojnih pribežnikov, tujcev. Od kod jih je največ? Poleg vojaških (in drugih političnih) vzrokov pa so pogosti razlogi za selitve ekonomski in demografski, manj pogosti pa individualni, družinski.

Definicijo (mednarodnih) migracij najdemo v Resoluciji o imigracijski politiki Republike Slovenije, in sicer: *»(Mednarodne) migracije se pojavljajo večinoma v treh oblikah: kot regularne, svobodne migracije posameznikov, ki po lastni volji in v okviru obstoječih zakonov spremenijo državo svojega prebivališča; kot prisilne migracije, ko ljudje bežijo bodisi kot posamezniki v strahu pred preganjanjem ali množično zaradi strahu pred kolektivnimi kršitvami človekovih pravic ali humanitarnega prava ter drugimi okoliščinami, ki jih povzročajo različni konflikti in katastrofe; ter kot nezakonite migracije, ki zadevajo prepovedane prehode meja in nedovoljeno bivanje v tuji državi.«*

Pogovor

Kako bi vi interpretirali Medejo? Se vam zdi barbarska? Bi lahko njeno situacijo prenesli na današnji čas? Poskusite opisati Medejo danes. (Grozljivo, kajne?)

Kakšnega pomena se vam zdi domovina? Poznate koga brez domovine? Sta barbarstvo in begunstvo povezana? Kako? (Namig: Za pomoč pri raziskovanju naj bo uvodni Dojiljin monolog.)

Medeja je po rodu je kraljeva hči in vnukinja sončnega boga Helija. Ali bi jo njeno poreklo lahko rešilo, če bi ostala v Kolhidi? Kaj pa to polbožansko poreklo pomeni za Evripidovo željo po počlovečenju Medeje? Ker je njen ded bog, se izogne kaznovanju. Je to res ali se da konec drame razumeti drugače?

Poskušajte opredeliti občutek/položaj tujstva. (Namig: jezik, sistem, pravila, navade in običaji ...) Poznate kakšnega tujca? Ga zares poznate? (Namig: Človeka se najboljše spozna skozi zgodbo.)

Številni tujci so pomembni za odkritja v znanosti in tehnologiji, so teoreti-
ki, prenovitelji, misleci in vodje. Naštejte jih nekaj. (Primeri: moravski Jud,
utemeljitelj psihoanalitične šole v Veliki Britaniji; nemški Jud v ZDA, avtor
 $E = mc^2$; francoski pisatelj iz češkega Brna ...)

Slovenska literatura, drobcen izbor

KOVAČIČ, LOJZE. *Prišleki*. Ljubljana: Beletrina, 2007.
PAHOR, BORIS. *Nekropola*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013.
SIMČIČ, ZORKO. *Poslednji deseti bratje*. Ljubljana: Beletrina, 2012.
TOMŠIČ, MARJAN. *Grenko morje*. Ljubljana: Kmečki glas, 2002.
VOJNOVIČ, GORAN. *Čefurji raus*. Ljubljana: Beletrina, 2008.
VOKAČ MEDIC, ZLATA. *Marpurgi*. Maribor: Obzorja, 1985.

Prevodna literatura, drobcen izbor

COETZE, J. M. *V pričakovanji barbarov*. (Prevedel Jure Potokar.)
Ljubljana, Cankarjeva založba, 2005.
FORSTER, E. M. *Potovanje v Indijo*. (Prevedel Janez Gradišnik.)
Ljubljana: Cankarjeva založba, 1988.
KUREISHI, HANIF. *Buda iz predmestja*. (Prevedel Miha Avanzo.)
Ljubljana: Cankarjeva založba, 1999.
LEE, HARPER. *Če ubiješ oponašalca*. (Prevedla P. Glavan, A. E. Skubic.)
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015.
ORWELL, GEORGE. *Burmanski dnevi*. (Prevedla Tina Mahkota.)
Ljubljana: Beletrina, 2015.
STEINBECK, JOHN. *Sadovi jeze*. (Prevedel Rudolf Kresal.)
Ljubljana: Plug, 1943.